

"חמש" ד"פאת נגב", דהיינו, מילת "חמש" השניה של הפסוק "ואלה מידותיה וגו' חמש חמש מאות וגו'",

"אם" ד"כי גואל, דהיינו, מילת "אם" של הפסוק "כי אמנם כי אם גואל אנכי".

הליו, מקראות אלו דלעיל, כתבן — ולא קריין.

אמר רב אחא בר אדא, במערבא [בארץ ישראל] פסקין להדין פסוקא לתלתא פסוקין [מחלקים את הפסוק דלהלן לשלשה פסוקים]:

"ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. ויגד משה את דברי העם אל ה'"⁽⁸⁸⁾.

אמר רבי המא ברבי חנינא: לא העשיר משה — אלא מפסולתן של לוחות הברית⁽⁸⁹⁾.

"אלי" ד"הגורן", דהיינו, המילה "אלי" של הפסוק: "ותאמר אליה את כל אשר תאמרי אלי אעשה" [והגמרא קוראת לפסוק זה "הגורן", על שם הפסוק הבא אחריו: "ותרד הגורן וגו'"].

"אלי" ד"השעורים". דהיינו, המילה "אלי" של הפסוק: "ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי וגו'".

הליו, תיבות אלו דלעיל — קריין ולא כתבן.

ותיבות אלו דלהלן — כתבן ולא קריין:

"נא" ד"יסלח", דהיינו, מילת "נא" של הפסוק "יסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה",

"זאת" ד"המצוה", דהיינו, המילה "זאת" מהפסוק "כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת"⁽⁸⁷⁾,

"ידרוך" ד"הדורך", דהיינו, המילה "ידרוך" של הפסוק "ידרוך הדורך את קשתו",

לח-א

88. והיינו משום שלפי פשוטו "בעבור ישמע העם" אינו טעם ל"אנכי בא אליך בעב הענן". לכן אמרו במערבא שהוא פסוק אחר, והיינו, שכעבור שישמע העם בדברי עמך — יאמינו גם כך לעולם, כענין שנאמר בים סוף: "ויאמינו בה' ובמשה וגו'". ואח"כ ויגד משה את דברי וגו', לא משמע להו לפי ענינו שהוא פסוק אחד, דהא לא מצינו בכל הענין דברי השי"ת אל משה ושוב דברי משה אל ישראל בפסוק אחד. מהרש"א במס' קידושין [ל' ע"א].

89. והיינו, שלא תאמר שהעשיר משכר לימוד שנתנו לו ישראל, שהרי אמר משה "מה אני בחנם וכו'". מהרש"א.

לומר שמלת אל הפוכה, כאילו היתה בתחלת הפסוק. ופירושו של הפסוק: אל, צדקתך נגלית כהרים שהם גלויים. אבל אלמלא ההפסק, היה במשמע אחר שתלכו, אחר שתעבורו, אחר שתאסף, קדמו שרים אחר הנוגנים, שהנוגנים קדמו להם. צדקתך כהרים של אל. ונקראים עטור סופרים, משום שהם מעטרים את הדבר בטעם הקריאה.

87. כתבו הראשונים שאינו כך בשום חומש שלפנינו. ויש שגרסו: "את דהנפש". והיינו, מילת "את" הראשונה של הפסוק "חי ה' את אשר עשה לנו את הנפש הזאת וגו'". ועיי' בהגהות הגר"א שהביא עוד ג' מקומות בתנ"ך שלפנינו, שיש בהם מילים שכתבן ולא קריין.

שנאמר: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים". ודורשים שכך כוונת הפסוק: פסולתן של הלוחות, דהיינו, מה שישאר מהאבנים אחר שיפסול מהן את הלוחות — שלך יהא⁽⁹⁰⁾ (והלוחות נעשו מסנפרינון, שהיא אבן יקרה⁽⁹¹⁾).

אמר רבי יוסי ברכי חנינא: לא ניתנה תורה — אלא למשה ולזרעו.

שנאמר: "כתב לך", "פסל לך". מה פסולתן — שלך, אף כתבן — שלך.

אבל משה נהג בה בתורה טובת עין — ונתנה לישראל.

ועליו הכתוב אומר: "טוב עין הוא יבורך וגו'"⁽⁹²⁾.

מתיב רב הסדא: הרי כתוב "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם", רואים שהקדוש ברוך הוא צוה את משה ליתן את התורה לישראל!

ומבארין: כך אמר משה: ואותי צוה הקדוש ברוך הוא, ואני נתתי את לבי ללמדה לכם.

עוד מקשינן, הא כתיב: "ראה למדתי אתכם

חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי", משמע, שהקדוש ברוך הוא צוה את משה ללמד את ישראל!

ומבארין, שאף כאן הכוונה היא שאותי צוה, ואני נתתי אל לבי ללמדה לכם.

עוד מקשינן: הא כתיב: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת!"

ואמרינן: את השירה לחודה [לבדה] צוה הקדוש ברוך הוא שמה ילמד את בני ישראל. אבל שאר התורה ניתנה למשה לבדו, והוא נתנה לישראל.

ומקשינן, הא כתיב: "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בכני ישראל", ואם מדובר על השירה בלבד, איזו עדות יש בה?

אלא, באמת התורה עצמה ניתנה לישראל. אבל פילפולא בעלמא, דהיינו, הבנה וחריפות, ניתן למשה לבדו⁽⁹³⁾, והוא נהג טובת עין — ומסרו לישראל.

אמר רבי יוחנן: איין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בקביעות⁽⁹⁴⁾ אלא על מי שהוא גבור, ועשיר, וחכם, ועניו. וכולן, כל דברים אלו, נלמדים ממשה, שהיו בו כל הדברים

90. שאי אפשר לומר שמה שכתוב "פסל לך", היינו על הלוחות עצמן, שהרי לא למשה לבדו נתנו!

91. וכך כתב רש"י על התורה [שמות ל"ד א']: "הראהו מחצב סנפרינון מתוך אהלו, ואמר לו הפסולת יהיה שלך, משם נתעשר משה הרבה".

92. ביאר הרא"ש, ד"טוב" — היינו משה, דכתיב ביה: "כי טוב הוא". וכתיב בסיפא של פסוק זה: "כי נתן מלחמו לדל". ואין לחם —

אלא תורה, דכתיב: "לכו לחמו בלחמי". ואין דל — אלא ישראל, שנאמר: "וידל ישראל עד מאד".

93. והיינו דאמרינן "אף כתבן שלך יהיה", כי כל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורת האותיות. רא"ש.

94. כך כתב הרא"ש, שהיינו דווקא בקביעות. וכתב הרש"ש, דהיינו שלא תקשה מהגר ולבן ואבימלך ובלעם ודכוותיהו. עיי"ש.

ושהיה משה חכם — מנלן?

רב ושמואל דאמרי תרווייהו: המשיים שערי בינה נבראו בעולם⁽⁹⁷⁾, וכולם נתנו למשה — חסר אחת, דהיינו, ידיעת השם יתברך על אמיתתו. שנאמר: "ותחסרהו מעט מאלהים".

שהיה משה עניו — מנלן?

דכתיב: "והאיש משה עניו מאד".

אמר רבי יוחנן: כל הנביאים עשירים היו.

מנלן?

ממשה, ומשמואל, מעמוס, ומיונה.

משה, דכתיב שאמר לקדוש ברוך הוא במעשה קרח ועדתו: "לא חמור אחד מהם נשאתי".

ועתה, למה התכוון משה? אי התכוון לומר שלא נטל מהם חמור בלא אגרא, בלא שכר, לאפקוי מאן דשקל בלא אגרא? כלומר, וכי בזה הוא משתבח, שלא נטל מהם בלא לשלם שכר?!

אלא, על כרחך הכוונה, דאפילו באגרא לא

האלו, והשרה עליו הקדוש ברוך הוא את שכינתו⁽⁹⁵⁾.

והשתא מבארין:

מנין לנו שהיה משה גבור?

דכתיב: "ויפרוש את האהל על המשכן", ואמר מר: משה רבינו פרשו בעצמו. וכתיב: "עשר אמות ארך הקרש וגו'" [שגובה המשכן היה עשר אמות, ועל גובה זה פרס משה את היריעות]. מוכח מכאן, שמשה היה גבוה עשר אמות. וכיון שהיה גבוה כל כך, מסתמא היה גם בעל כח.

ומקשינן: אימא דאמנם היה משה אריך, שהיה גבוה, אבל — וקטין, שהיה חלוש בכח?!⁽⁹⁶⁾

אלא מן הדין קרא, דכתיב: "ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם". ותניא: הלוחות ארכן ששה טפחים, ורחבן ששה, ועביין שלשה. ואם כן, ודאי היה צריך שיהיה בעל כח רב כדי לשברן.

שהיה משה עשיר — מנלן?

ממה שהבאנו לעיל, שדורשין מהפסוק "פסל לך" — פסולתן שלך יהא.

המשכן", דמשמע מאליו, כדאיתא בתנחומא.

97. וילפינן שהיו חמשים, מדכתיב "אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזקק שבעתים", ו"שבעתים" הם שבע שביעיות, דהיינו ארבעים ותשע, והן הן שנמסרו למשה. וכתיב ביה "ותחסרהו מעט מאלקים", והיינו, שחסר אחת משערי בינה. רש"י במס' ראש השנה [כ"א ע"ב].

95. וכיון שהיו מעלות אלו במשה, מסתבר שהיו גם בשאר נביאים. דכתיב שאמר משה: "נביא מקרבך מאחיך כמוני וגו'". מהרש"א.

96. הקשה הרא"ש, אמאי לא יליף מהקדשים, דכתיב בהו: "וישם את קרשיו"?

וכתב המהרש"א דלאו קושיא היא, שבאמת המשכן הוקם מאליו בנס, דכתיב "הוקם

נטל מהם. שלעולם לא נהנה משל אחרים, לפי שהיה לו כל, ולא היה צריך להם.

ומקשינן: דילמא מה שלא נטל מהם היינו משום דעניי (98) הוה, ולא היה לו שכר לשלם!?

אלא מן "פסל לך" — פסולתן יהא שלך, וכדלעיל.

שמואל, מנין לנו שהיה עשיר?

דכתיב שאמר שמואל לעם: "הנני ענו בי נגר ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי והמור מי לקחתי".

ועתה, איך מדובר, אי בחנם, לאפוקי מאן דשקל בחנם? כלומר, האם בזה הוא משתבח, שלא נטל מהם בחנם! (99)

אלא — דאפילו בשכר לא נטל מהם, לפי שלא היה צריך לכלום.

ומקשינן: דלמא דעניי הוה, ולא היה לו שכר לשלם!

אלא מחכא: "והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וגו' ותשובתו הרמתה [ולאחר מכן שב אל רמה] כי שם ביתו".

ולכאורה יש לתמוה, וכי איני יודע ששם ביתו? (100)

ואמר רבא: כוונת הפסוק לומר, שבכל מקום שהלך שמואל — ביתו עמו. דהיינו, שהיו עמו כל כלי תשמיש ביתו ואהל חנייתו, כדי שלא ייחנה מאחרים.

אמר רבא: גדול מה שנאמר בשמואל — יותר ממה שנאמר במשה.

דאילו במשה רבינו כתיב: "לא המור אחד מהם נשאתי", והיינו, דאפילו בשכר לא נטל מהם בעל כרחם. אבל מרצונם — נטל.

ואילו גבי שמואל, אפילו ברצון — לא שכרו. דכתיב: "ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו וגו'". והיינו משום שלפעמים מתרצים מחמת בושה, ובאמת לא נח להם בזה.

עמוס, מנין לנו שהיה עשיר?

דכתיב: "ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס (101) שקמים". וכדמתרגם רב יוסף: "ארי מרי גיתי אנא, ושקמין לי בשפלתא וגו'".

ועיי' מה שכתב בזה המהרש"א.

101. פירש רש"י בעמוס [ז' י"ד], דהיינו, מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים, ואיזה ראוי לקורות, שכן דרך שקוצצין בתולות השקמה. ו"בולס" — כמו ובולש, אלא שעמוס מגמגם בלשונו. שכן אמרו: למה נקרא שמו עמוס — שהיה עמוס בלשונו. וישראל קוראים אותו פסילוס, כדאיתא בפסיקתא.

98. הרא"ש גרס "ודלמא משום דעניי הוה", והיינו, שמא ממדת חסידות לא נטל מהם, שלא רצה להטריח עליהם.

99. כתב המהרש"א, דיש לדקדק, אם כן, תקשי נמי מה שאמר שמואל: "את מי עשקתי וגו'", וכי לאפוקי ממאן דעשק? ומאי רבותיה?! עיי"ש.

100. כך ביאר רש"י במסכת ברכות [י' ע"ב].

אמרו לו: מה בין טמאה לטהורה?

אמר להו: שהטהורה, נפשה לשמים — וגופה שלו לאכילה, ונמצא שהוא מהנהו, שהרי היא משתבחת לאכילה.

ואילו טמאה נפשה וגופה לשמים, שהרי היא לח-ב אסורה באכילה.

אמרו לו: אף הטמאה, נפשה לשמים — וגופה שלו, שאם ירצה, הרי הוא מוכרה לעובדי כוכבים או מאכילה לכלבים, ונמצא שהוא נהנה בפטומה!

גמרא:

אמר רב יצחק בר חנניה אמר רב הונא: המודר הנאה מחבירו — מותר להשיא לו בתו.

הוי בה רבי זירא: במאי עסקינן?

אילימא בשנכסי אבי כלה אסורין על החתן, אם כן, היאך מותר לו למדיר להשיא למודר את בתו, הרי מוסר לו שפחה לשמשו — ומהנהו!

ואלא בנכסי חתן אסורין על אבי כלה, וקא משמע לן שמותר להשיאה לו, אף שעל ידי

והיינו, שאמר עמוס: אין אני מנביאי השקר שלכם, הנוטלים שכר כדי להנבא, שאין אני צריך לכך, ולא נהגתי כך, שעשיר אני, ובעל מקנה ונכסים. שבעל בתי בד אני, ויש לי שקמים בשפלה.

יונה, מנין לנו שהיה עשיר?

דכתיב: "וימצא אניה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה". ואמר רבי יוחנן: שנתן שכרה של ספינה כולה⁽¹⁰²⁾.

אמר רב רומנוס: שכרה של ספינה היא ד' אלפים דינרי דהבא.

ואמר רבי יוחנן: בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה⁽¹⁰³⁾, עד שניתנה לו כמתנה. שנאמר: "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו".

מתניתין:

וזן המדיר את אשתו ואת בניו של המודר, אף על פי שהוא, המודר, חייב במזונותן.

ולא יזון את בהמתו של המודר, בין טמאה, בין טהורה. שהרי הוא מהנהו ממש, שעל ידי כך הבהמה נעשית מעולה בדמים.

רבי אליעזר אומר: זן את הטמאה, ואינו זן את הטהורה⁽¹⁰⁴⁾.

103. ביאר המהרש"א, דהיינו משום שאי אפשר לשכל אנושי לקבל כל מצוות התורה תוך זמן מועט של ארבעים יום. לכן אמר רבי יוחנן שבאמת היה משה לומד ומשכח, אלא שמתנת ה' היה לו שתקוים בידו ולא תשתכח. עיי"ש.

104. כתב הר"ן, דנ"ל דר"א לא שרי בטמאה אלא לזונה מזונות יתרים כדי לפטמה, משום

102. שכך הוא משמעות מה שנאמר "ויתן שכרה". והטעם שנתן שכר כולה, כתב המהרש"א שכן דרך הבורח, שמקדים עצמו בדרכו, והספן עדיין לא היה מוכן כל כך, ולא קיבל עדיין שכרו מהאנשים שבאו לילך גם כן תרשישה, והוא הקדים לתת שכר כולם, ולקבל אחר כך מהם השכר. עיי"ש.